

امر به معروف و نهی از منکر؛ بایدها و نبایدها

اصغر عابدزاده*

تاریخ دریافت: ۹۷/۸/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۲/۲۰

چکیده

انسان همواره به دنبال تمدن و مدنیت بوده، هرچند در برخی از زمان‌ها ره به جایی نبرده است این نیاز فطری بشر است که جامعه ایده آل و منطقی داشته باشد و در مدینه فاضله به حیات چند روزه خود ادامه دهد. اولین چیزی که ضامن بقای جامعه ایده آل است قانون است به عبارت دیگر قانون صحیح اولین سنگ بنای جامعه برین به حساب می‌آید. خدای متعال قانونی را بر بشر ارزانی داشته که عموم شمول است و سعادت همگان را تضمین می‌نماید. با توجه به آیات و روایات فطرت آدمی به گونه‌ای است که میل به کارهای خیر داشته و از اعمال زشت تنفر دارد، اما عواملی باعث سرکوبی امیال فطری آدمی شده و او را از مسیر اصلی بازمی‌دارد. ضعف اعتقادات، مسائل تربیتی، مسائل اقتصادی و سیاست حاکمیت از جمله مسائلی هستند که به عنوان آسیب اجرای امر به معروف و نهی از منکر قابل ذکرند و در صورت عدم سوق آن‌ها به جوانب مثبت موجب تعطیلی امر به معروف و نهی از منکر شده و آثار منفی آن متوجه فرد و جامعه خواهد شد. در این مقاله ما قصد داریم با گردآوری اطلاعات با روش کتابخانه‌ای با متد توصیفی - تحلیلی امر به معروف و نهی از منکر را در عصر حاضر مورد بررسی قرار دهیم.

کلیدواژگان: قرآن، احادیث، امر به معروف، نهی از منکر، عصر حاضر.

مقدمه

انسان بر اساس فطرت انسانی‌اش همواره از اعمال نیک خرسند و از اعمال زشت گریزان است که در حقیقت قدمت این مسأله برابر با قدمت خلقت انسان است. در این میان افرادی بر اثر عوامل مختلف اعم از انفرادی و اجتماعی از فطرت انسانی خود عدول نموده و راه نافرمانی را پیش می‌گیرند، اینجاست که هم بر خویشتن خویش خطر آفرین است و هم بر جامعه مهلک خواهد بود. لذا ناگریز است افرادی باشند که این چنین افراد را بر اشتباهات خود متوجه نمایند و از کج‌روی بازدارند.

بشر به مقتضای طبیعت انسانی‌اش هر چیز را از هر کسی قبول نمی‌کند هر چند احساس نیاز بکند حتی نوع رفتار، گفتار و کردار در پذیرش امر نقش بسزایی خواهد داشت. بدین جهت با توجه به متون قرآنی و روایی و با عنایت به فطرت انسانی شرایط چندی بر مسئولان این امر ذکر شده است. اما از میان این شرایط و شرایطی دیگر که از ذکر آن‌ها در این مجال خودداری شد مهم‌ترین شرط «رضایت الهی» است. آمران به معروف و ناهیان از منکر باید بدانند والاترین و مؤثرترین مرحله این مسأله زمانی است که رضای خدا را شرط اصلی بدانند و خود را آراسته به اخلاق حسنه و اخلاق نیک نموده و در حقیقت در عمل داعی حق باشند و نه در ظاهر که در این صورت دعوت او اجابت نخواهد شد: سخن کز دل برآید لاجرم بر دل نشیند.

در تمام نظام‌های سیاسی گروهی بر این امر گمارده شده‌اند و مأمور اجرای صحیح قانون هستند و متخلفان را از طریق قانونی مجازات می‌نمایند. اما در نظام سیاسی اسلام تنها مأموران منتخب مجری قانون نیستند بلکه تمامی مردم نسبت به هم مسئول‌اند: «کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیت» (مجلسی، ج ۷۲: ۳۸). این حق نظارت عمومی و قانونی که ضامن اجرای عدالت و موجب سعادت و هدایت و نیل به کمال انسانیت است «امر به معروف و نهی از منکر» نامیده می‌شود.

پس برای نیل به مدینه فاضله و بهره‌مندی از مزایای آن، امر به معروف و نهی از منکر شرط اصلی شمرده می‌شود. متأسفانه در جوامع کنونی این امر مهم به دست فراموشی سپرده شده و به اجرای آن چندان توجهی نمی‌شود. از طرف دیگر با فراموشی کردن عملی این فریضه، بحث‌های علمی آن هم بسیار کمرنگ شده و از قلم‌فرسایی و

کتابت مقالات، جزوات و پرداخت‌های علمی چندان رونقی مشاهده نمی‌شود و در عوض جای آن را «تبلیغ امواج» گرفته و تبلیغات منفی صوتی و تصویری بر تبلیغات مثبت غلبه نموده است و رفته رفته امروز را با هلاکت عواطف و انسانیت مواجه می‌سازد.

بایدها و نبایدهای عصر حاضر

دنیای کنونی با دنیای گذشته تفاوت‌ها و فاصله‌های زیادی دارد. اگر در قرون گذشته در جاهایی از دنیا گسترش علم بی رنگ بود امروزه با شتاب قابل توجه دورافتاده‌ترین مکان‌های هر کشور را درمی‌نوردد و مردم آن دیار را با راز و رمزهای موجود طبیعت آشنا می‌سازد، حدود و مرزها را برمی‌دارد تا مردم دنیا یکسان فکر کنند تا تصمیمات هماهنگی داشته باشند.

آنچه در دنیای تکنولوژی و تخصص، مردم را آزار می‌دهد عدم وجود تعهد و پایبندی نسبت به تخصص‌هاست. اینجاست که باید قانون واحد و کاملی تدوین شود که مردم همه دنیا بر آن قانون افتخار کنند و به آن پای‌بند باشند اما قانون هم به تنهایی کارگزار نیست بلکه بکارگیری صحیح آن تضمین‌کننده سلامتی و شادابی جامعه است و نباید از آن و تقویت‌کننده‌های آن غفلت نمود.

زندگی هر قدر پیچیده‌تر باشد قوانین مختلفی را می‌طلبد تا زوایای مختلف آن را تحت نظر داشته باشد. بنابراین در تمامی نظام‌های موجود دنیا گروهی مأمور ابلاغ و اجرای قوانین هستند ولی آیا عده‌ای محدود در جوامع بسیار پیچیده و پیشرفته می‌توانند به تنهایی از عهده این کار بسیار عظیم برآیند؟ به نظر می‌رسد سؤالی باشد که جوابش خیلی سخت است و در آخر هم خواهیم گفت: نه.

در نظام اسلامی همه مردم در مقابل یکدیگر مسئول هستند و با وجود مأموران دولتی، وظیفه اصلاح جامعه از دیگران ساقط نمی‌شود اما حدود اجرای آن مشخص و تعریف شده است.

حق نظارت عمومی مردم نسبت به یکدیگر در چهارچوب قوانین شرعی و عرفی که در حقیقت موجب اجرای عدالت، تضمین‌کننده سعادت و کمال، ایجاد امنیت و موجب سلامتی جامعه خواهد بود، «امر به معروف و نهی از منکر» نامیده می‌شود.

مردم نباید این دو فریضه مهم را نادیده بگیرند و نباید در اجرای آن‌ها راه‌های غیرصحیح را انتخاب نمایند بلکه باید توجه کرد واجب کننده آن شرع مقدس اسلام است و جوانب اجرای آن را هم اسلام عزیز ترسیم نموده است که عدم توجه به آن موجب شکست اهداف خواهد بود. باید امر به معروف و نهی از منکر نمود و نباید از شیوه‌ها، مراتب، آثار مثبت و یا منفی آن غفلت نمود. باید این امر را به عنوان «نظارت همگانی» در نظر گرفت و دقت کرد نظارت در این امر دخالت در امور دیگران نیست بلکه به دنبال اصلاح امور دیگران است.

راه‌های شناخت معروف و منکر

معروف به اموری که به عنوان امور پسندیده و نیک شناخته شده و منکر به اموری که به عنوان امور ناپسند و زشت شناخته شده گفته می‌شود. اما اینکه امور ناپسند و یا پسندیده چگونه شناخته می‌شوند بحثی است که در اینجا به آن می‌پردازیم.

اصولاً هر جامعه برای خوبی‌ها و بدی‌ها معیارهایی دارد و بر اساس همان معیارها و شاخص‌ها «بایدها» و «نبایدها»یی برای خود تعریف کرده است و این نوع قضاوت‌های متفاوت اغلب در اموری است که با فطرت آدمی ارتباط ندارند. خداوند متعال انسان را با فطرت واحدی آفریده بنابراین هر آنچه که مربوط به امور فطری باشد قضاوت‌ها نسبت به آن یکسان خواهد بود مگر عواملی مسیر قضاوت را تحریف کرده باشد.

برای اجرای امر به معروف و نهی از منکر باید امور معروف و منکر را شناخت تا لازم بودن امر یا نهی مشخص گردد همچنان که یک پزشک اول باید نوع بیماری را تشخیص دهد بعد داروی متناسب با آن بیماری تجویز نماید و مریض را امر به خوردن چیزهایی و نهی از خوردن چیزهای دیگر بکند، یک انسان خیرخواه هم باید اول امور معروف و امور منکر را بشناسد و بر اساس این شناخت نسبت به اجرای این فریضه واجب اقدام کند.

آنچه از آیات و روایات برمی‌آید و نیز با توجه به قضاوت‌های عقلی می‌توان اموری را به عنوان معیار و ملاک‌هایی برای شناخت «معروف‌ها» و «منکرها» برشمرد هرچند این مسأله محدود به این موارد نخواهد بود:

۱- شرع مقدس، هر آنچه از دیدگاه شرع مقدس پسندیده باشد «معروف» و هر آنچه ناپسند باشد «منکر» است. شرع مقدس اسلام که نیازهای مادی و معنوی انسان‌ها را از جهات مختلف در نظر گرفته و خوبی‌ها و بدی‌ها را هم بر اساس این نیازسنجی‌ها تعریف کرده است. آنچه ثابت شده این است که اسلام از کوچک‌ترین مسائل تا مسائل بسیار بزرگ و مهم برنامه‌هایی دارد و در این برنامه‌ها خیرخواهی برای مردم و کمال و ترقی آن‌ها همیشه مد نظر بوده است. هرگاه امر به کاری کرده آن کار «معروف» و هرگاه از کاری نهی کرده آن کار «منکر» است بنابراین آئینه تمام‌نمای امور معروف و منکر شرع مقدس اسلام است و در این راستا خدای مهربان با اعزام پیامبران و فرو فرستادن کتب آسمانی، انسان‌ها را بر بسیاری از خوبی‌ها و بدی‌ها آگاه ساخته است.

۲- عقل سلیم، عقل در کنار شرع یکی از اسباب مهم تشخیص آدمی بوده و همچون قبله‌نمایی جهات صحیح و غیرصحیح را نشان می‌دهد. چراغ فروزان عقل در وجود هر انسانی او را به کمال راهنمایی و از سقوط بازمی‌دارد و آدمی می‌تواند با بکارگیری این عامل مهم خوب و بد و حق و باطل را بشناسد و در اینجاست که به خوبی‌ها روی می‌آورد و از بدی‌ها اجتناب می‌کند و علاوه بر آن دیگران را هم به خوبی‌ها تشویق نموده و از بدی‌ها باز می‌دارد.

آنچه بیش‌تر قابل توجه است این است که عقل‌های مردم به یک اندازه نیستند و عوامل مختلف جانبی در تقویت و تضعیف آن دخیل است و چه بسیار افرادی که از این سرمایه‌گرانبها استفاده نمی‌کنند و یا قدرت استفاده از آن را ندارند. قرآن کریم هم با عباراتی از قبیل «افلا یعقلون» (یس / ۶۸)، «لعلکم تعقلون» (مؤمنون / ۸۰) و ... در صدد هشیاری دادن به مردم و توجه دادن آن‌ها به این سرمایه عظیم الهی است که مبادا از آن غفلت ورزند و از راهنمایی‌های مادی و معنوی آن بهره‌مند شوند.

۳- فطرت پاک، فطرت مجموعه‌ای از نیروها و یا استعدادهای بالقوه‌ای است که خداوند متعال در وجود انسان‌ها نهاده و انسان‌ها وظیفه دارند در جهت شکوفا نمودن آن گام بردارند.

فطرت بزرگ‌ترین هدیه الهی نسبت به بندگانش است که به عنوان اصلی‌ترین ابزار هدایت در وجود آن‌ها قرار داده شده و به عنوان عامل مهم معرفتی محسوب می‌شود. هر

کس از آغاز تولد به برخی از خوبی‌ها و بدی‌ها و همچنین به بعضی از راحتی‌ها و سختی‌ها شناخت دارد به گونه‌ای که در برخورد با برخی از امور بدون تأمل و احتیاج به آموزش، خوبی و بدی آن‌ها را درک می‌کند. هر انسانی بر اساس فطرت خویش، راستگویی را می‌پسندد و از دروغ نفرت دارد. همان اندازه که خواهان اجرای عدالت است از گسترش ظلم و جهل هم بیزار است.

آوای فطرت سلیم در شناخت معروف و منکر، خوبی‌ها و بدی‌ها بهترین ملاک و روشن‌ترین معیار است و این همان است که در قرآن آمده:

﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾ (شمس/۷-۸)

«سوگند به نفس و آن که آن را چنین آفرید پس بدی‌ها و خوبی‌ها را به او

الهام کرد»

بنابراین هر چیزی که شارع مقدس مردم را به آن تشویق کرده و عقل آن را پسندیده و فطرت سلیم آن را پذیرفته باشد، "معروف" و هر چیزی که شارع مقدس آن را نهی کرده و عقل و فطرت سلیم آن را ناپسند شمرده، "منکر" است.

امر به معروف و نهی از منکر یک نظارت همگانی

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان اصل نظارت عمومی در جامعه اسلامی نیرومندترین پشتوانه اجرایی قوانین اسلام است. به این معنا که خداوند متعال به منظور پیاده شدن قوانین حیاتبخش اسلام، علاوه بر همه پیش‌بینی‌های دیگر وظیفه نظارت بر اجرای صحیح آن را بر عهده همه آحاد جامعه گذاشته است.

بر این اساس هر فرد مسلمان با انجام امر به معروف و نهی از منکر به اجرای صحیح احکام اسلام کمک کرده و در واقع یک نیروی اجرایی و ناظر جدی آن محسوب می‌شود. در نتیجه هر فرد و گروهی همواره چشمان بیدار امت اسلامی را مراقب خویش دانسته و خود را ناگزیر می‌بیند تا مقررات و ضوابط اسلامی را رعایت نماید.

نظارت عمومی بر حسن اجرای احکام عدالت گستر اسلام، زمینه را برای تحقق هر چه بیش‌تر عدالت اجتماعی فراهم می‌سازد و راه را برای برخورداری عادلانه همه اقشار از ثروت‌های موجود جامعه هموار می‌کند، به طوری که نه ثروتمند در اثر پرخوری و

فزون طلبی و ثروت اندوزی طغیان‌گری می‌کند و نه مستمند گرفتار سختی زندگی و مرگ تدریجی می‌شود.

امر به معروف و نهی از منکر اختصاص به قوم خاص و یا دین خاصی نیست به طوری که: اولاً همه انسان‌ها موظف به انجام آن هستند یعنی این امر یک نظارت همگانی است و همه افراد جامعه در مقابل آن مسئولیت دارند.

ثانیاً این حکم به زمان خاصی محدود نمی‌شود بلکه در تمامی زمان‌ها قابلیت اجرایی دارد و انسان‌ها فطرتاً آن را می‌پسندند.

ثالثاً همه مسائل سیاسی، اجتماعی، اخلاقی و حتی اختصاصی را در بر می‌گیرد و ناظر بر همه آن‌هاست.

امر به معروف و نهی از منکر، بهترین و زیباترین نشانه توجه به امور خلق و توجه به مسائل مسلمانان است. توجه به این امر یعنی در برابر دیگران احساس مسئولیت کردن، دغدغه هدایت و ارشاد دیگران را داشتن، یعنی هنگامی که دیگران در حال افتادن در چاه ضلالت و شقاوت‌اند، ساکت و خاموش ننشستن. امر به معروف و نهی از منکر، یعنی احساس مسئولیت در برابر حقیقت (آیین زندگی: ۱۴۱).

با عنایت به مطالب مذکور معلوم می‌شود اسلام مسأله نظارت را تنها وظیفه دستگاه حاکمه و یا شخص حاکم نمی‌داند، بلکه به کلیه مردم به عنوان وظیفه دینی اعلام می‌کند که نسبت به سرنوشت یکدیگر علاقه نشان دهند. در جامعه اسلامی، هر فرد مسلمانی موظف است که به اصلاح امور دیگران قیام کند و با تبلیغ و تشویق، خوبی را گسترش داده و از بدی‌ها جلوگیری نماید.

اسلام با وضع قانون «امر به معروف و نهی از منکر» سیستم نظارتی و کنترل فراگیری را به وجود آورده که بر اساس انجام واجب الهی، فرد را مکلف می‌کند تا حرکت‌های مثبت و منفی دیگران را ملاحظه کند و در موارد لازم عکس‌العمل مناسب را نشان دهد.

«امر به معروف و نهی از منکر» مختص دین مقدس اسلام نیست بلکه در ادیان الهی سابق هم وجود داشته است. چنانچه قرآن کریم از زبان لقمان حکیم که - سال‌ها قبل از اسلام زندگی می‌کرد- خطاب به فرزندش می‌فرماید:

﴿يَا بَنِي آدَمِ اصْبِرُوا لِلصَّلَاةِ وَأْمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرُوا عَلَى مَا أَصَابَكُمْ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ (لقمان / ۱۷)

«پسرم نماز را بر پا دار و امر به معروف و نهی از منکر کن و در برابر مصایبی که به تو می‌رسد شکیبا باش که این از کارهای مهم است»

شرایط امر به معروف و نهی از منکر

در پیشرفت هر کاری شرایطی لازم است و بدون رعایت آن شرایط کاری انجام نمی‌یابد و یا با مشکلاتی مواجه می‌شود که موفقیتی حاصل نمی‌شود. در احکام اسلامی هم، شرع مقدس اسلام برای انجام آن‌ها شرایطی را پیش بینی کرده که بعضی از این شرایط، عمومی هستند و برای همه تکالیف شامل می‌شوند و بعضی دیگر اختصاصی هستند به طوری که برای هر یک از تکالیف و احکام به طور جداگانه در نظر گرفته شده است. امر به معروف و نهی از منکر هم مانند سایر واجبات علاوه از شرایط عمومی دارای شرایط اختصاصی است که به آن‌ها به طور مختصر اشاره می‌شود:

۱- شناخت معروف و منکر، امر به معروف و ناهی از منکر قبل از هر چیز باید موارد معروف و منکر را بشناسد که در جامعه چه چیزهایی پسندیده و چه چیزهایی ناپسند هستند و از لحاظ فطری و عقلی و شرعی این امور در چه جایگاهی قرار گرفته‌اند و راه‌های تشویق یا بازدارنده نسبت به آن‌ها کدام است؟ / امام صادق (ع) می‌فرماید: «صاحب الامر بالمعروف یتحتاج إلى أن یتکون عالماً بالحلّال والحرام» (توحیدی، ۱۳۷۹: ۲۷۲۷).

بنابراین تمامی انسان‌ها به اندازه دانایی و توانایی خود در اجرای دو فریضه مهم امر به معروف و نهی از منکر مسئولیت دارند و بیش‌تر از آن تکلیفی خواسته نمی‌شود.

۲- احتمال تأثیر داشتن: گرچه امر به معروف و ناهی از منکر صد در صد نداند که درخواست و تذکرش مفید واقع می‌شود یا نه ولی همان که به صورت احتمال بر او معلوم شود که تأثیر خواهد داشت مسأله بر او واجب خواهد شد. هدف اصلی امر به معروف و نهی از منکر دعوت کردن فرد مخاطب به کار نیک و یا برگرداندن او از کار ناپسند است، زمانی که اطمینان داشته باشد که امر و نهی او هیچ تأثیر مثبتی نخواهد داشت جایی برای امر و نهی باقی نمی‌ماند.

البته امر به معروف و ناهی از منکر خود باید بدانند از چه راههایی می‌توان تأثیر گذاشت: با خواهش، با ایحاء و اشاره، با تذکر کتبی، با مثال، به طور انفرادی یا دسته جمعی و یا از هر طریق معقول و ممکن در دل مخاطب جای گیرد تا نفوذ کلام داشته باشد. از سه گروه انسان‌ها یعنی امر به معروف کنندگان، ترک کنندگان امر به معروف و مرتکب شونده‌ها، از نظر قرآن تنها گروه اول مورد تأیید هستند. پس باید از هر طریق ممکن خود را در آن گروه جای داد (برگرفته از آیه ۱۶۵ سوره اعراف).

۳- اصرار بر ادامه منکر و ترک معروف: شاید افرادی باشند که به سبب غفلت و ندانم‌کاری مرتکب کار زشتی شود و یا از انجام عملی واجب خودداری کند اما بلافاصله به اشتباه خودشان پی ببرند و درصدد جبران آن باشند در این صورت جایی برای امر به معروف و نهی از منکر نسبت به آن‌ها باقی نمی‌ماند.

فقهای اسلامی بر این عقیده‌اند که نهی از منکر در جایی است که شخص مرتکب منکر، بر شیوه نادرست خود اصرار داشته باشد و یا شخص در جایی که معرفی را ترک کرده و نمی‌خواهد جبران کند بلکه بر ترک خود هم ادامه می‌دهد؛ در این صورت امر و نهی نسبت به اینگونه افراد لازم است.

مرتکبان منکر و ترک کنندگان معروف بر دو نوع هستند: گروه اول از روی نادانی و غیر عمدی مرتکب اشتباهات می‌شوند و گروه دوم به طور عمدی بر این اعمال دست می‌زنند که امر به معروف کنندگان و نهی از منکر کنندگان باید به این مسأله هم توجه نمایند که نوع برخورد و تذکر به آن‌ها متفاوت خواهد بود.

۴- اطمینان از نبود ضرر: هدف از امر به معروف و نهی از منکر دعوت به خیر و بازداشتن از شر و فساد است، اما اگر اجرای آن نتیجه معکوسی به بار آورد، ترک آن درست‌تر است. فقها معتقدند اگر امر به معروف و ناهی از منکر یقین کند که در اثر امر و نهی او ضرری اعم از مالی و جانی به خود و یا خویشانش متوجه خواهد شد در این صورت امر به معروف و نهی از منکر بر چنین فردی واجب نخواهد بود.

محقق حلی درباره این شرط می‌نویسد: «و اینکه در این کار مفسده‌ای نباشد، پس اگر گمان کند ضرری متوجه او یا کسی از مسلمانان می‌شود، واجب بودن آن ساقط می‌گردد» (محقق حلی، ۱۴۱۱، ج ۱۰: ۳۹۰).

برخی از فقها هم چنین نظر دارند چون اساساً هیچ نهی و امری بدون اندک ضرری ممکن نیست و به مقداری که امر و نهی اهمیت پیدا می‌کند، زیان‌هایی متوجه امر و ناهی است. بنابراین مشقت‌ها و ضررهای جزئی و قابل تحمل در وجود قضیه است و موضوع را نمی‌تواند بی اثر سازد.

پس لازم است اهمیت «منکر» و «ضرر» با هم سنجیده شود و هر کدام مهم‌تر و صدمه آن بیش‌تر باشد مقدم گرفته شود.

امر به معروف و نهی از منکر برخورد با حرکت عادی زندگی انسان‌هاست زیرا برخی از آنان در انجام وظایف بندگی کوتاهی می‌کنند و از انجام عبادات الهی سر باز می‌زنند و امر به معروف در واقع نوعی ترغیب و تشویق آن‌ها به انجام وظایف عبودیت است. همچنین بعضی از انسان‌ها در برابر خداوند متعال نافرمانی می‌کنند و در واقع نهی از منکر راه را بر روی آن‌ها می‌بندد و آن‌ها را بر اشتباه خود متوجه می‌سازد.

شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر

توجه به روش‌های اجرای دو فریضه مهم امر به معروف و نهی از منکر بسیار حائز اهمیت است، زیرا اگر این فریضه‌ها به روش صحیحی انجام نگیرند نتیجه‌ای منفی داشته و موجب تنفر و انزجار خواهد گشت. بکارگیری روش‌های صحیح موجب حصول غرض و گرفتن نتیجه مؤثر است. در مباحث اسلامی برای امر به معروف و نهی از منکر سه مرحله در نظر گرفته شده که ضمن رعایت ترتیب در صورت مؤثر بودن یک مرحله تجاوز به مرحله بعدی جایز نیست و آن مراحل عبارت‌اند از:

الف- اظهار تنفر قلبی، و آن این‌که به مخاطب که منکری را مرتکب شده ناراحتی قلبی خود را نشان دهد و به او بفهماند که منظورش از این ناراحتی این است که از منکر دست بردارد و معروف را انجام دهد.

ب- امر و نهی گفتاری، در صورتی که اظهار تنفر قلبی نسبت به مخاطب مفید واقع نشد نوبت به مرحله بعد می‌رسد و امر و نهی کننده می‌تواند با موعظه و نصیحت او را از زشتی عملی که انجام داده، آگاه سازد و به سوی انجام معروف بازگرداند. البته تا جایی که زبان نرم و خوش اخلاقی کارساز است نباید از زبان تند و آمرانه استفاده کرد.

ج- استفاده از قدرت و یا مرحله عملی: اگر مراتب قبلی کارساز نباشد نوبت به اقدام عملی می‌رسد و باید عملاً برای برچیده شدن منکر و استقرار معروف وارد میدان شد. البته اغلب فقیهان این وظیفه عملی را از وظایف حکومت اسلامی دانسته‌اند چون احتمال درگیری و برخورد و عواقب سوء را در پی خواهد داشت و امنیت جامعه هم دچار اختلال می‌شود.

علاوه از مراحل و مراتب فوق در اجرای دو فریضه مهم امر به معروف و نهی از منکر شیوه‌ها و آدابی بر آنها لازم است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱- **شیوه‌های رفتاری:** امر به معروف و نهی از منکر به تناسب عمل مخاطب رفتاری از خودشان می‌دهد که مخاطب را بر اشتباه خویش آگاه می‌سازد و این رفتار هر قدر معنادار و از نوع صحیح و مثبت باشد به همان اندازه تأثیرگذار خواهد بود.

۲- **شیوه‌های تدوینی:** گاهی در جامعه منکراتی صورت می‌گیرد و معروف‌هایی ترک می‌شود که نیاز به آگاهی عمومی دارد و این کار جز از طریق رسانه‌های گروهی میسر نخواهد بود. تألیف مقالات و تدوین کتاب‌ها و اجرای برنامه‌هایی در رادیو و تلویزیون در راستای همین شیوه‌ها صورت می‌گیرد.

۳- **شیوه‌های گفتاری:** باید زبان مخاطب را شناخت و به اندازه فهم و عقل او سخن گفت. گفتار همراه با نصیحت، ملایمت و مهربانی تأثیر بیش‌تری دارد در عین حال رعایت ادب و احترام و ملاحظه جایگاه اجتماعی طرف مقابل هم لازم است. تعارفات موجود در هر جامعه با تکیه بر اصول اعتقادی آن جامعه در تأثیر گفتار اهمیت بیش‌تری دارد.

۴- **شیوه‌های تشویقی:** در برخورد با یک گنهکار نباید از طریق توهین و تنبیه، شخصیت او را خدشه‌دار کرد بلکه کاری کرد تا شخصیت او حفظ شود و در عین حال بداند که انجام منکر و یا ترک معروف است که شخصیت او را پایین می‌آورد. توجه به این نکته لازم است اگر برخورد طوری باشد که طرف مقابل را تحقیر کند به یقین او در برابر این برخورد مقاومت می‌کند و از قبول درخواست‌ها خودداری می‌نماید. به وسیله تشویق و تحسین است که می‌توان استعدادها را یافته مردم را بیدار و در دل‌های مردم نفوذ کرد و آنان را به کار نیک واداشت. آری همه دوست دارند مورد تعریف قرار گیرند.

ویلیام جیمز می‌گوید: «عمیق‌ترین انگیزه در نهاد آدمی عطش مورد تحسین قرار گرفتن است» (امام خمینی، ۱۳۷۲، ج ۴: ۲۱۲).

۵- **شیوه‌های اعتقادی:** هر کسی راهی را انتخاب کرده که برایش مهم و محترم است و از نظر اعتقادی نسبت به آن پای‌بند است. بنابراین امر به معروف و ناهی از منکر باید خواسته‌های خود را در راستای اعتقادات مخاطب به او بفهماند نه اینکه موارد اعتقادی او را محکوم به بطلان نماید که در این صورت نه‌تنها مورد قبول واقع نمی‌شود بلکه در عکس‌العمل خود نسبت به امر و نهی کننده اعتقادات او را هم به طور لجوجانه مورد توهین قرار می‌دهد. قرآن کریم می‌فرماید: «شما مؤمنان بر آنان که غیر خدا را می‌خوانند دشنام ندهید تا مبدا آنها هم از روی دشمنی، خدا را دشنام دهند» (انعام/ ۱۰۸).

۶- **شیوه‌های مصلحتی:** در امر به معروف و نهی از منکر باید مصلحت مادی و معنوی مخاطب را در نظر گرفت و به عنوان فرد خیرخواه نسبت به او انجام وظیفه نمود. باید تصور کرد اگر خود وضعیتی همانند وضعیت طرف مقابل از لحاظ اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و تحصیلاتی داشته باشد باز هم قضاوتش نسبت به خودش اینگونه خواهد بود؟ بنابراین رعایت مصلحت امر و نهی شونده لازم است و باید مسائل اساسی و صلاحیت دار را مورد توجه قرار داد. راهنمایی قرآن کریم در این باره اینگونه است: «و با اهل کتاب جز به نیکوترین روش بحث نکنید مگر با بدکاران آنان و به اهل کتاب بگویید: ما به کتاب آسمانی قرآن که بر ما نازل شده و به کتب آسمانی شما ایمان آورده‌ایم. خدای ما و شما یکی است و ما تسلیم فرمان خدا هستیم» (عنکبوت/ ۴۷). در اینجا به چند شیوه فوق‌اکتفا می‌شود ولی شیوه‌های مختلفی وجود دارند که نسبت به زمان و مکان می‌توان از آنها استفاده کرد.

آثار و نتایج امر به معروف و نهی از منکر

تمامی احکام شرع مقدس اسلام دارای حکمت‌ها و برکاتی است که برخی از این حکمت‌ها مشهود و قابل درک است و برخی قابل درک ظاهری نبوده بلکه اثرات آن در جامعه ظاهر می‌گردد.

از دیدگاه اسلام دو فریضه «امر به معروف و نهی از منکر»، از چنان اهمیتی برخوردارند که کارهای خوب دیگر نمی‌توانند با آن برابری کنند و امت اسلامی، مادامی که به آن‌ها عمل نمایند بهترین امت‌ها خواهد بود.

قرآن کریم می‌فرماید:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

(آل عمران / ۱۱۰)

«شما بهترین امتی بودید که پدید آمدید (از این جهت) که امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و به خدا ایمان دارید»

علماء بزرگوار اسلام در بررسی آثار «امر به معروف و نهی از منکر» از دو جهت آن را مورد بحث قرار می‌دهند. در عین حال بر این نکته تأکید دارند که شمارش و بررسی تمام آثار و برکات مادی و معنوی، فردی و اجتماعی و حتی دنیوی و اخروی کاری ناممکن می‌باشد. اما آثاری که در بررسی این موضوع مد نظر علماء و دانشمندان اسلامی قرار گرفته و در این نوشته هم به تبعیت از آن آورده می‌شوند عبارت‌اند از آثار فردی و آثار اجتماعی.

۱. آثار فردی

اجرای امر به معروف و نهی از منکر علاوه از اینکه دارای برکاتی بر جامعه است بدیهی است افراد آن جامعه هم هر یک از این برکات بهره‌مند می‌شوند و به ویژه امرکنندگان به خوبی‌ها و نهی‌کنندگان از بدی‌ها نیز از این آثار بی‌بهره نخواهند بود که به بعضی از این آثار در اینجا اشاره می‌گردد. با ذکر این مطلب که بعضی از این آثار نصیب دنیوی و بعضی دیگر نصیب اخروی است:

از جمله آثاری که در دنیا نصیب افراد مخصوصاً امرکنندگان به معروف‌ها و نهی‌کنندگان از منکرات می‌شود می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- **سلامتی دین و دنیا:** امران به معروف و ناهیان از منکر که دیگران را از ارتکاب به زشتی‌ها باز داشته و به سوی اعمال پسندیده هدایت می‌کنند، خود نیز تحت تأثیر بیش‌تر قرار گرفته؛ بنابراین از لحاظ معنوی و مادی و روحی و جسمی سلامت خواهند

بود، بدین معنا که از لحاظ ظاهری و باطنی عامل تضمین کننده‌ای آن‌ها را تحت نظر قرار داده و پشتیبانی می‌نماید. حضرت علی(ع) در همین ارتباط می‌فرماید: «مَنْ كَانَتْ فِيهِ ثَلَاثٌ؛ سَلِمَتْ لَهُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ: يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَأْتِمِرُ بِهِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَيَنْتَهِي عَنْهُ وَيَحَافِظُ عَلَى حُدُودِ اللَّهِ جَلَّ وَعَلَا» (آمدی، ۱۴۱۱، ج ۵: ۴۴۰): «هر کس سه خصلت در او باشد دنیا و آخرتش سالم می‌ماند: امر به معروف کند و خود نیز بدان عمل نماید و نهی از منکر کند و خود هم مرتکب آن نشود و نیز حدود خداوند بزرگ را رعایت نماید.

۲- جلب نصرت الهی: مجریان صادق قوانین الهی در حقیقت سربازان الهی محسوب می‌شوند بدین جهت از یاری خداوند متعال بهره مند خواهند شد. کسی که دستورات خداوند تعالی را اجرا کند و مردم را هم برای اجرای قوانین و دستورات الهی دعوت نماید چگونه است که از مساعدت او بی بهره باشد؟

امام محمد باقر(ع) می‌فرماید: «الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ خَلْقَانِ مِنَ خَلْقِ اللَّهِ فَمَنْ نَصَرَهُمَا نَصَرَهُ اللَّهُ وَمَنْ خَذَلَهُمَا خَذَلَهُ اللَّهُ» (الحر العاملي، ۱۴۰۱، ج ۱۱: ۳۹۸): «امر به معروف و نهی از منکر دو آفریده الهی هستند هر کس آن‌ها را یاری کند خداوند او را یاری می‌کند و هر کس آن‌ها را خوار کند خداوند او را خوار می‌کند».

۳- نجات از بلا و مصائب: گاهی در جوامعی که دستورات الهی اجرا نشود و مردم نسبت به آن بی تفاوت باشند عذاب خداوندی گریبانگیر آن‌ها می‌شود. در این میان کسانی از این عذاب رها می‌شوند که عمل متفاوت با مردم گنهکار داشته باشند، احساس مسئولیت کنند و مردم را از ارتکاب به زشتی‌ها بازدارند و به کارهای خوب دعوت نمایند. در قرآن کریم آمده است:

﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعِزَابِ بئس بما كانوا يَفْسُقُونَ﴾ (اعراف / ۱۶۵)

«پس زمانی که آنچه را به آن‌ها تذکر داده شده بود، فراموش کردند، ما نهی کنندگان از بدی را نجات دادیم و کسانی را که ستم کردند، به خاطر نافرمانی‌شان به عذاب شدیدی گرفتار کردیم»

نه تنها خدای تعالی مجریان قوانین خود را از بلاهای آسمانی حفظ می‌کند بلکه خطرهای جانی و مالی را هم که احتمالاً در این راه از سوی مخاطبان شرور متوجه آن‌ها

شود، نسبت به آنها بی‌اثر می‌سازد و مقاومت آنها را در مقابل تزییع کنندگان دستورات الهی افزایش می‌دهد.

همانگونه که اجرای امر به معروف و نهی از منکر به تمامی افراد جامعه مخصوصاً به امر به معروف و نهی از منکر کنندگان دارای برکات دنیوی است، آثار اخروی هم بر آنها خواهد داشت از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- **رضایت الهی:** بر اساس آیات و روایات بالاترین و بزرگ‌ترین پاداش اخروی یک انسان رضایت خداوند از اوست و این رضایت حاصل نمی‌شود مگر با اسباب لازمه، که از مهم‌ترین آنها امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد. بدیهی است با اجرای اوامر الهی خشنودی او حاصل می‌شود. قرآن کریم در وصف حضرت اسماعیل (ع) می‌فرماید:

﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا﴾ (مریم/ ۵۵)

«او خویشاوندان خود را به نماز و زکات وامی‌داشت و در پروردگارش از او راضی بود»

۲- **فلاح و رستگاری:** کسی که خواهان اجرای قوانین الهی باشد لابد کسی است که خدای خود را شناخته و برای تقرب به او تلاش می‌نماید و از طرق مختلف در تقویت معنویات خویش تلاش می‌نماید. یکی از این نوع تلاش‌های خداپسندانه نفی مفسد و حاکمیت ارزش‌های پسندیده به عنوان یک اصل پذیرفته شده در اسلام با عنوان «امر به معروف و نهی از منکر» می‌باشد و در این تلاش رسیدن به درجه رستگاری خواسته حتمی او خواهد بود و خدای تعالی تلاش او را بی‌پاداش نمی‌گذارد که در قرآن کریم هم مقام رستگاری و فلاح را به این گونه افراد داده است:

﴿... وَأَوْلٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران/ ۱۰۴)

شاید این سؤال پیش بیاید که آیا رستگاری فقط اختصاص به آخرت دارد؟ باید به این نکته توجه شود که هر چند این مقام در این دنیا هم قابل تصور است ولی به لحاظ معنویت آن کامل‌ترین و بالاترین جلوه‌های آن در جهان آخرت تحقق پیدا می‌کند، بنابراین به عنوان پاداش‌های اخروی در نظر گرفته می‌شود.

۳- **رهایی از عذاب الهی:** دنیا محل تزاخم امور ثواب و گناه است. بنابراین طبیعی است انسان‌های غیر معصوم در کنار حتی صدها نوع امور صحیح و پسندیده گاهی

مرتکب اشتباهاتی هم شده باشند ولی لطف خداوند متعال شامل انسان‌هایی است که هم در تلاش هستند اوامر او را اجرا نمایند و هم مردم را به سوی آن دعوت کنند. بنابراین روز قیامت انسان‌هایی که «امر به معروف و نهی از منکر» کنند، مشمول عفو پروردگار متعال قرار می‌گیرند.

۴- ورود به بهشت: یکی از نتایج اعمال خوب در دنیا، ورود به بهشت الهی در آخرت است و زمانی که «امر به معروف و نهی از منکر» یکی از اعمال خوب و در عین حال علت اصلی اجرای سایر اعمال پسندیده هم باشد طبیعی است آمران به معروف و ناهیان از منکر از جمله افرادی خواهند بود که بهشت الهی در آخرت نصیب آن‌ها خواهد بود. در اهمیت این مسأله /امام صادق(ع) می‌فرماید: «إِنَّ لِلْجَنَّةِ بَاباً يُقَالُ لَهُ بَابُ الْمَعْرُوفِ فَلَا يَدْخُلُهُ إِلَّا أَهْلُ الْمَعْرُوفِ» (الحر العاملي، ۱۴۰۱، ج ۱۱: ۵۲۹): «بهشت دری دارد به نام «باب معروف» که از آن در کسی وارد نمی‌شود مگر کسانی که اهل معروف‌اند».

۵- هم‌نشینی با صالحان: صالحان، عالمان و شهیدان از جمله گروه‌هایی هستند که در بهشت الهی در سایه رحمت الهی و در کنار بزرگان دین الهی مانند انبیاء و امامان معصوم قرار می‌گیرند.

انسان‌هایی که برای برپایی احکام الهی هر نوع خطرات جانی و مالی را قبول می‌کنند و در راه اجرای «امر به معروف و نهی از منکر» از هیچ تلاشی باز نمی‌ایستند و در نهایت روز قیامت از «باب معروف» وارد بهشت می‌شوند و یقیناً با کسانی هم‌نشین می‌شوند که "اهل معروف" بوده‌اند و این بالاترین درجات اهل بهشت است که شامل انسان‌های امرکننده به معروف و نهی کننده از منکر می‌شود.

ب. آثار اجتماعی

جامعه مجموعه‌ای از افراد است و اگر افراد مشمول برکات امر به معروف و نهی از منکر گردند طبیعی است که این تأثیرات فراتر از فرد فرد آمران به معروف و ناهیان از منکر به کل جامعه تسری پیدا می‌کند. آنچه از آیات و روایات برمی‌آید امر به معروف و نهی از منکر اثرات زیادی بر جامعه دارد و در اینجا به برخی از آن‌ها به طور مختصر اشاره می‌شود که در فرمایش /امام باقر(ع) آمده است (همان: ۳۹۵).

۱- **اجرای احکام اسلام:** امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک اصل نظارتی بوده و هر مسلمانی با اجرای آن در حقیقت بر اجرای احکام اسلامی مساعدت نموده است و در عین حال افراد دیگر هم همیشه خود را تحت تعقیب دیگران دانسته و ملزم به رعایت قوانین الهی و اجرای آنها می‌دانند. «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ وَمِنْهَاجُ الصُّلَحَاءِ، فَرِيضَةٌ عَظِيمَةٌ بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ»؛ «امر به معروف و نهی از منکر راه انبیاء و روش صالحان است، فریضه بزرگی که به وسیله آن واجبات اسلامی بر پا و اجرا می‌شود».

۲- **عدالت اجتماعی:** نظارت عمومی بر اجرای صحیح احکام اسلامی موجب حاکمیت عدالت در جامعه شده و زندگی عادلانه و رفتارهای شرافتمندانه در جامعه فراهم می‌شود. ثروتمندان به فکر غارت اموال فقیران و قدرتمندان به فکر تضييع حقوق ضعيفان نخواهند بود. همیشه ضعيفان احساس پناهگاهی برای خود خواهند داشت که در مراحل سخت یار و یاور آنهاست و از تضييع حقوق آنها جلوگیری می‌کند و در عین حال قدرتمندان همیشه احساس می‌کنند که سد راهی قرار داده شده و آنها را از تجاوز به حقوق دیگران باز می‌دارد. بنابراین فضای عدالت محوری بر جامعه حاکم می‌شود.

۳- **سازندگی:** با پیاده شدن اصل «امر به معروف و نهی از منکر» سازندگی جسمی و روحی در جامعه اتفاق می‌افتد. انسان‌ها از نظر جسمی شاداب و باطراوات و خوشحال و از نظر روحی دارای روحیه رضایت‌مندی، ایثارگری و نوع‌دوستی خواهند بود. شهروندان جامعه اسلامی همدیگر را به کار و تلاش تا بی‌نیازی از دیگران تشویق می‌نمایند و خود نیز در این سازندگی از هیچ کوششی دست برنمی‌دارند و با این سازندگی است که شادابی و خوشحالی تمام جامعه را فرا می‌گیرد.

در قسمتی از فرمایش *امام باقر(ع)* آمده است: «بِهَا ... تُعْمَرُ الْأَرْضُ ...» یعنی به وسیله آن (امر به معروف و نهی از منکر) زمین آباد می‌شود. بنابراین یکی از اثرات بزرگ امر به معروف و نهی از منکر سازندگی و آبادانی در جهات مختلف مادی و معنوی است که امروزه تمامی کشورها هم دنبال نوعی سازندگی هستند. نکته مهم اینکه احکام اسلامی نه تنها اثرات معنوی را دنبال می‌کنند که شاید برخی به خاطر بعضی از عوامل انحراف به

دنبال آن نباشند، بلکه اثرات مادی بیش‌تری را هم تضمین می‌کنند که هیچ فردی از آن گریزان نیست.

۴- استحکام نظام: در نظام اسلامی همچنان که مردم در مقابل دولت مسئولیت دارد، دولتمردان هم در قبال ملت مسئول‌اند و اگر این مسئولیت‌پذیری دوام یابد موجب استحکام نظام خواهد شد. مردم در قوانین اجرائی، دولت را یاری کرده و دولت با وضع قوانین صحیح و اجرای بهتر آن در راستای پیشرفت امور مملکتی قدم‌هایی را برمی‌دارد، در این صورت اعتماد مردم نسبت به دولت و اطمینان دولت نسبت به پشتوانه مردمی افزایش خواهد یافت و این یکی از مهم‌ترین رمزهای موفقیت یک حکومت و یک ملت است که در قسمت دیگری از فرمایش /امام باقر(ع) آمده: «بِهَا ... يَسْتَقِيمُ الْأَمْرُ» یعنی به وسیله امر به معروف و نهی از منکر حکومت برقرار می‌شود.

۵- برقراری امنیت: پیشرفت هر جامعه به عوامل مختلفی بستگی دارد که وجود امنیت از مهم‌ترین آنهاست و از نتایج مهم امر به معروف و نهی از منکر برقراری امنیت در جامعه می‌باشد. با اجرای این امر همبستگی و همکاری بین مردم زیاد می‌شود بنابراین اشرار از شرارت و ظالمان از ظلم خود دست برمی‌دارند و راهزنان جرأت حمله به عابران را نخواهند داشت که به این مسأله در فرمایش /امام باقر(ع) اشاره شده: «... بِهَا ... تَأْمَنُ الْمَذَاهِبُ ...» یعنی به وسیله امر به معروف و نهی از منکر راه‌ها امنیت می‌یابند.

۶- اقتدار مؤمنان: اجرای اصل «امر به معروف و نهی از منکر» موجب نزدیک شدن مسلمانان به همدیگر می‌شود و این امر موجبات قدرتمندی آنها را فراهم می‌کند و در این راستا «من‌ها» به «ما» تبدیل می‌شوند و مؤمنان در تمامی صحنه‌ها خود را تنها نمی‌بینند و در زمینه‌های مختلف فکری، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و علمی با یکدیگر همکاری می‌کنند و مقتدرانه در مقابل دشمنان اسلام هم مقاومت می‌کنند و در راه دفاع از ارزش‌های اعتقادی خود از هیچ کوششی دریغ نمی‌ورزند. حضرت علی(ع) در یکی از فرمایشات خود بر این اقتدار تأکید کرده و می‌فرماید: «فَمَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظُهُورَ الْمُؤْمِنِينَ» (فیض الاسلام، ۱۳۵۱: ۱۱۰۰): «هر کس امر به معروف کند مؤمنان را قدرتمند می‌کند». بنابراین اگر مسلمانان بخواهند در مقابل دشمنان خود اعم از داخلی

و خارجی ایستادگی کنند در مرحله اول باید اجرای امر به معروف و نهی از منکر را جدی بگیرند.

۷- تضعیف منافقان: در قرآن کریم منافقان به عنوان دشمن سرسخت مسلمانان و مؤمنان معرفی شده است. آن‌ها تلاش می‌کنند با رواج اعمال زشت در میان مسلمانان و ایجاد اختلاف در بین آن‌ها موجبات ضعف جامعه اسلامی را فراهم نمایند بدین جهت امر به کارهای زشت می‌کنند و از انجام اعمال نیک بازمی‌دارند که در قرآن کریم بدان اشاره گردیده:

﴿وَالْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ﴾ (توبه/۶۷)

«مردان و زنان منافق برخی از برخی دیگرند که امر به منکر و نهی از معروف می‌کنند و مشت‌های خویش را (علیه شما) گره می‌زنند»

با این توضیح بر مسلمانان واجب است در مقابل آن‌ها بایستند و نقشه‌های آن‌ها را خنثی نمایند و با اعتقاد و عمل به اصل «امر به معروف و نهی از منکر» در مقابل آن‌ها ایستادگی کرده و به آن‌ها بفهمانند که مسلمانان پشتیبان همدیگرند و هر که در مقابل آن‌ها بایستد شکست می‌خورد.

حضرت علی(ع) در تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در شکست منافقان می‌فرماید: «مَنْ نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ أَرْغَمَ أَنْوَافَ الْمُنَافِقِينَ» (فیض الاسلام، ۱۳۵۱: ۱۱۰۰): «کسی که نهی از منکر کند بینی منافقین را به خاک می‌مالد».

۸- پاکیزگی کسب و کار: برکت هر کسب و کاری در حلال بودن و صحیح بودن آن است با امر به معروف و نهی از منکر مردم از اختلاس، گران‌فروشی، کم‌فروشی، تقلب و فریب در معاملات و کسب‌های خود دست برمی‌دارند و از راه‌های صحیح و قانونی به تجارت می‌پردازند در نتیجه رضایت عمومی در بین مردم حاصل گشته و درآمدهای مردم حلال و پاکیزه می‌گردد. در قسمتی دیگر از فرمایش امام باقر(ع) آمده است: «بِهَا ... تَجِلُّ الْمَكَاسِبُ». یعنی به وسیله امر به معروف و نهی از منکر کسب‌ها حلال می‌شود. روزی حلال زندگی را شیرین و انسان‌ها را مهربان بار می‌آورد و این یکی دیگر از اثرات اجتماعی اجرای اصل «امر به معروف و نهی از منکر» است. پس مصلحت مردم در این

است که از این امر غفلت نکنند. حضرت علی(ع) در این مورد می‌فرماید: «فَرَضَ اللَّهُ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ مَصْلَحَةً لِلْعَوَامِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ رَدْعاً لِّلْسَفْهَاءِ» (فیض الاسلام، ۱۳۵۱: ۱۱۰۰): «خداوند متعال امر به معروف را برای مصلحت عامه مردم و نهی از منکر را برای طرد سفیهان واجب کرده است».

بدیهی است ذکر همه اثرات و برکات امر به معروف و نهی از منکر امکانپذیر نبوده و یا در این نوشته نمی‌گنجد. بنابراین به همین چند مورد به اختصار بسنده می‌شود.

آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر

همان اندازه که اجرای دو فریضه مهم "امر به معروف و نهی از منکر" در جامعه فواید فردی و اجتماعی را به دنبال دارد ترک آن‌ها نیز بدون عواقب سوء نخواهد بود. البته هر حکمی از احکام اسلامی خالی از فواید مادی و معنوی نیست و عدم انجام آن‌ها خللی در پیشرفت امور دین ایجاد می‌کند. در این میان احکامی مانند «امر به معروف و نهی از منکر» که جنبه اجتماعی دارند، در صورت عملی نشدن و بی توجهی به آن خلأ بیش‌تری در جامعه به وجود خواهد آورد، بدین جهت خداوند متعال از تارکان نهی از منکر به بدی یاد می‌کند و می‌فرماید:

﴿كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَعَلُوا لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ (مانده / ۱۷۹)

«از کار زشتی که دیگران انجام می‌دادند، نهی نمی‌کردند، چه بدکاری می‌کردند»

اجرا نشدن امر به معروف و نهی از منکر چنان عواقب زشت و نامطلوبی در جامعه ایجاد می‌کند که حضرت علی(ع) در مواجهه با اینگونه نتایج می‌فرماید:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فَلَا مُنْكَرَ مُعَيَّرٌ وَلَا زَجْرٌ مَزْجَرٌ أَفْبَهَذَا تَرِيدُونَ أَنْ تُجَاوِرُوا اللَّهَ فِي دَارِ قُدْسِهِ وَ تَكُونُوا أَعزَّ أَوْلِيَاءِهِ عِنْدَهُ، لَا يُخَدَعُ اللَّهُ عَنْ جَنَّتِهِ وَلَا تُنَالُ مَرْضَاتُهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ﴾ (شهیدی، ۱۳۷۲، خطبه ۱۲۹: ۱۲۸)

«فساد ظاهر شده است، اما انکارکننده و تغییردهنده گناه و منع‌کننده‌ای بر آن نیست، آیا اینگونه می‌خواهید در بهشت الهی وارد شوید و از عزیزترین

دوستان او گردید؟ خداوند را نمی‌توان در وارد شدن به بهشت فریب داد و

بدون اطاعت الهی کسی به رضایت او دست نمی‌یابد»

با توجه به آیات و روایاتی که در این مورد وجود دارد کسی قادر به کتمان اثرات سوء ترک امر به معروف و نهی از منکر نخواهد بود مگر غافلان که به تعبیر قرآن کریم «صم، بکم و عمی» (بقره/ ۱۸) هستند.

اثرات حاصله از ترک این دو فریضه مهم را می‌توان در دو نوع تقسیم بندی کرد:

ا. اثرات فردی: ترک امر به معروف و نهی از منکر قبل از هر چیز در خود انسان آثار نامطلوبی را به وجود می‌آورد که به طور عقلی و نقلی قابل اثبات است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- عدم کسب رضایت الهی: همچنان که در فرمایش حضرت علی(ع) اشاره گردید بدون اطاعت الهی نمی‌توان رضایت خداوندی را کسب کرد و امر به معروف و نهی از منکر، اطاعت از خداست. ذکر این مطلب هم لازم است که کسب رضایت و خشنودی الهی بالاترین درجه بهشتی است که نصیب بندگان الهی می‌شود.

- عدم احساس مسئولیت: همچنانکه امر به معروف و نهی از منکر موجب جلوگیری از اعمال زشت و گناهان می‌شود ترک آن هم سبب رواج یافتن گناهان و معصیت‌ها می‌شود. انسان به هرآنچه که به طور معمول و تکراری انجام پذیرد عادت می‌کند و از زشتی آن احساس نفرت نمی‌کند و این مسأله در مورد احکام خداوندی نیز صادق است، بنابراین در مقابل شیوع معصیت‌ها احساس مسئولیت نمی‌کند و معصیت کنندگان هیچ نوع مانعی در کار خود نمی‌بینند و شاید بر زشتی کار خود هم آگاه نیستند، پس بر مردم دیگر است که او را از این نوع کارها بازدارند. /امام صادق(ع) می‌فرماید: «کسی که منکری را مشاهده کند و قدرت جلوگیری از آن را دارد ولی مانع آن نشود، به درستی که دوست دارد خدا نافرمانی شود» (مجلسی، ۱۴۱۷، ج ۱۰۰: ۷۳).

- شریک در گناه دیگران بودن: سکوت در مقابل گناه و اشتباه دیگران به منزله تأیید و گاهی به منزله تشویق آن‌هاست چراکه گنهکار شاید به ناپسندی عمل خود چندان آگاه نباشد و این دیگران هستند که بایستی او را به اشتباه خود آگاه سازند در غیر این صورت جرأت و جسارت در انجام اعمال زشت هر روز بیش‌تر از روز قبل خواهد

بود. پس در واقع سکوت در مقابل گناهان دیگران و امر به معروف و نهی از منکر نکردن نوعی شرکت در گناهان آنهاست. پیامبر اکرم(ص) در این مورد می‌فرماید: «مَنْ أَمَرَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهَى عَنِ مُنْكَرٍ أَوْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ أَوْ أَسَارَبَهُ فَهُوَ شَرِيكٌ وَمَنْ أَمَرَ بِسُوءٍ أَوْ دَلَّ عَلَيْهِ أَوْ أَسَارَبَهُ فَهُوَ شَرِيكٌ» (الحر العاملي، ۱۴۰۱، ج ۱۱: ۳۹۸): «کسی که به معروفی امر کند و یا از منکری نهی کند یا بر کار خوبی راهنمایی کند یا به آن اشاره کند، شریک در آن نیکی است. و کسی که به بدی امر کند یا به آن راهنمایی کند یا به آن اشاره کند، در آن بدی شریک است». بنابراین هر مسلمانی در قبال گناه دیگران مسئولیت دارد و به طریق ممکن باید از ارتکاب فرد به گناه و اشتباه جلوگیری نماید، ضمن اینکه رعایت مراتب امر به معروف و نهی از منکر و شرایط آن همیشه لازم است.

- محرومیت از سعادت معنوی: زندگی انسان غیر از جنبه‌های مادی، جنبه‌های معنوی هم دارد که انسانیت انسان بیش‌تر به آن وابسته است. و حیات راستین انسان‌ها با رعایت این جنبه‌ها و اهمیت دادن به آنها میسر خواهد بود. زندگی بدون هدف معنوی، پوچ و بی‌معناست. لذات مادی در کنار لذت‌های معنوی ارزش پیدا می‌کنند، بنابراین زیباترین جلوه انسانیت، تلاش و مبارزه پیگیر برای استقرار ارزش‌های معنوی و انسانی است.

انسانی که از این ارزش‌های معنوی بی‌بهره باشد در واقع از سعادت معنوی محروم و دل و قلب او از خداوند متعال گریزان گشته است. حضرت علی(ع) می‌فرماید: «فَمَنْ لَمْ يَعْرِفْ بِقَلْبِهِ مَعْرُوفًا وَلَمْ يُنْكِرْ مُنْكَرًا قَلْبٌ فَجُعِلَ أَعْلَاهُ أَسْفَلُهُ وَأَسْفَلُهُ أَعْلَاهُ» (فیض الاسلام، ۱۳۵۱: ۱۲۶۴): «هر کس از صمیم قلب معروف را نپذیرد و منکر را انکار نکند، قلبش واژگون گشته و بالایش پایین و پایینش بالای او خواهد شد».

حداقل بهره انسان از سعادت معنی این است که از دیدن محرّمات الهی ناراحت و در فکر جلوگیری از آنها باشد در غیر این صورت از زندگی صحیح و سعادت فاصله‌ها دارد.

- محرومیت از رحمت خاص الهی: خداوند متعال رحمت عامه‌اش شامل تمامی انسان‌ها و حتی سایر موجودات است اما رحمت خاصه‌اش شامل بندگانی می‌شود که اهل طاعت و بندگی باشند. کسانی که امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند ضمن اینکه خود به کارهای پسندیده روی می‌آورند و از کارهای ناپسند خودداری می‌کنند، دیگران

را هم بر این امر ترغیب و تشویق می‌نمایند در نتیجه در نزد پروردگار متعال دارای ارزش و مقام‌اند و از رحمت خاص الهی برخوردار می‌شوند و بر عکس کسی که از این صفت محروم باشد مشمول رحمت خاص الهی هم نخواهد بود و این بالاترین زیانکاری است. از پیامبر اکرم(ص) نقل شده که فرمود: «بدترین افراد کسانی هستند که به منکرات امر می‌کنند و از خوبی‌ها نهی می‌کنند. این‌ها منفورترین اعمال را مرتکب می‌شوند(امام خمینی، بی تا، ج ۳: ۱۷۶).

ب. اثرات اجتماعی: اصلاح فرد مقدمه اصلاح جامعه است بنابراین مهم‌ترین آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر متوجه به جامعه‌ای خواهد بود که در آن فریضه‌های مهم الهی تعطیل گشته و یا توجهی به آن‌ها نمی‌شود که به برخی از آثار منفی اجتماعی آن اشاره می‌شود:

- شیوع مفاسد اجتماعی: با تعطیلی امر به معروف و نهی از منکر مردم به کارهای زشت روی می‌آورند و در جنایات از همدیگر سبقت می‌گیرند و مفتخرانه به این کارها رو می‌آورند بدین ترتیب فساد اخلاقی سراسر جامعه را فرا خواهد گرفت.

حضرت محمد(ص) می‌فرماید: «إِنَّ الْمَعْصِيَةَ إِذَا عَمِلَ بِهَا الْعَبْدُ سِرًّا لَمْ تَضُرَّ إِلَّا عَامِلُهَا وَإِذَا عَمِلَ بِهَا عَلَانِيَةً وَلَمْ يُغَيَّرْ عَلَيْهِ أَضْرَّتْ بِالْعَامَّةِ» (علامه مجلسی، ۱۴۱۷، ج ۱۰۰: ۷۸): «وقتی کسی گناهی را مخفیانه انجام دهد به کسی جز خودش ضرر نمی‌زند ولی اگر آن عمل را آشکارا انجام دهد و کسی هم به او اعتراض نکند به عموم مردم ضرر خواهد زد.

بلی، جامعه یک مجموعه بهم پیوسته است که رفتارهای خوب و بد افراد نسبت به هم تأثیر می‌گذارد. غرایز آدمی به گونه‌ای است که او را به مفاسد و گناهان می‌کشاند و اگر عواملی مانند ایمان، حیاء و ترس از قانون و اعتراضات مردمی نباشد اکثر مردم به این اعمال روی می‌آورند در نتیجه مفاسد اجتماعی شیوع پیدا می‌کند و رفته رفته ارزش‌ها به ضد ارزش‌ها تبدیل می‌شود و در نهایت مردم در گمراهی غوطه ور می‌شوند.

- تسلط اشرار: امر به معروف و نهی از منکر در جامعه نشانه احساس مسئولیت مردم نسبت به همدیگر است و این امر موجب می‌شود که مردم نسبت به پشتوانه همدیگر دلگرم شوند و نوعی اتحاد و همدلی در بین مردم حاصل شود. در این صورت دشمنان این گونه جوامع جسارت ورود به چنین جامعه‌ها را نخواهند داشت و در صورت

ورود هم شکست می‌خورند. اما اگر این مهم به دست فراموشی سپرده شود خوبی‌ها به بدی‌ها و بدی‌ها به خوبی‌ها تبدیل می‌شوند در نتیجه اهل گناه و اشرار بر جامعه مسلط گردیده و مؤمنان و معتقدان در انزوا قرار خواهند گرفت. حضرت علی(ع) می‌فرماید: «لا تَتْرُكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ، فَيُولِيَ اللَّهُ أُمُورَكُمْ شِرَارَكُمْ...» (نهج البلاغه، نامه ۴۷: ۴۲۲): «امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که مردم شرور بر امور شما مسلط می‌شوند».

- عقوبت خداوندی: در جامعه‌ای که به دستورات خداوند متعال عمل نشود مردم از نعمت‌ها و رحمت‌های الهی محروم می‌گردند و دچار خشم و غضب الهی می‌شوند. پیامبر اکرم(ص) در این مورد می‌فرماید: «لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَيْنَنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيَعْمَنَنَّكُمْ عَذَابُ اللَّهِ» (وسائل الشیعه، ج ۱۱: ۴۰۷): «امر به معروف و نهی از منکر کنید وگرنه عذاب خدا شامل همه شما خواهد شد».

بدیهی است عذاب الهی از راه‌های مختلف شامل انسان‌ها می‌شود: کمبود ارزاق عمومی، شیوع بیماری‌های لاعلاج، عدم نزول باران رحمت الهی، اختلافات میان مردم و ده‌ها مورد از این قبیل که ریشه در ترک امر به معروف و نهی از منکر و تعطیلی اوامر خداوندی دارد.

- انحطاط و انهدام جامعه: امر به معروف و نهی از منکر موجب پشت گرمی مؤمنان و نهی از منکر موجب شکست فاسقان می‌شود و در صورت عدم توجه به مسأله امر و نهی، مؤمنان شکست خورده و فاسقان بر روی کار می‌آیند. در جوامع هدایت مردم به وسیله مسئولین صورت می‌گیرد و اگر راه تذکرات مردمی بسته شود و مسئولین در رده‌های مختلف جامعه اشتباهاتی را به طور عمد یا سهواً انجام دهند ولی هیچ نوع عکس‌العملی در مقابل آن مشاهده نکنند در این صورت راه اصلاح امور بسته می‌شود و جامعه به سوی انحطاط سوق داده می‌شود.

چنانکه از مباحث قبلی برمی‌آید در مقابل صدها اثر مثبت امر به معروف و نهی از منکر در جوامع، ترک این دو فریضه مهم الهی هم آثار منفی زیادی را در بر دارد که برخی از این آثار منفی، انفرادی است و به خود شخص برمی‌گردد، اما برخی دیگر حالت

اجتماعی دارد که نتایج زشت آن عاید جامعه شده و متأسفانه همگان مشمول این نتایج منفی خواهند شد.

بررسی و آسیب شناسی

در مباحث گذشته به برخی از آثار مثبت و برکات اجرای امر به معروف و نهی از منکر اشاره شد و در پی آن بعضی از آثار منفی عدم توجه به مسأله مهم «امر به معروف و نهی از منکر» چه به صورت فردی و چه به صورت اجتماعی مورد بحث قرار گرفت و نیز به این مطلب اشاره شد که آدمی بر اساس فطرت درونی خویش خواستار اجرای امر به معروف و نهی از منکر است ولی عملاً چرا در جوامع اجرا نمی‌شود و یا با استقبال کمی مواجه است مطلبی است که باید آسیب شناسی و علت‌یابی گردد و در اینجا به تناسب نیاز به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد:

- ضعف اعتقادات: اعتقادات افراد جامعه نقش اصلی هدایت آن جامعه را ایفاء می‌نمایند؛ هر قدر این اعتقادات برگرفته از تعالیم وحی باشد به همان اندازه برای اجرای دستورات الهی آمادگی بیش‌تری خواهد داشت. بنابراین جهت اجرای «امر به معروف و نهی از منکر» قبل از هر چیز باید در تقویت ایمان مردم آن جامعه قدم‌هایی برداشته شود. بدیهی است تثبیت ایمان به خدا بدون عمل به دستورات او امکانپذیر نخواهد بود.

- مسائل تربیتی: تربیت انسان‌ها در جامعه به وسیله خانواده‌ها، محل‌های تعلیم و تربیت و نیز با مدیریت و هدایت مسئولان جامعه انجام می‌پذیرد. هر قدر این نوع تربیت‌ها برگرفته از راهکارهای ترسیمی در تعالیم الهی باشد استقبال از رهنمودهای خداوندی هم بیش‌تر خواهد شد. بنابراین مسئولان جامعه ضمن رعایت این مسأله در مورد خود سعی کنند افراد جامعه هم طوری تربیت شوند که احساس مسئولیت‌پذیری داشته و در امور ناپسند که برخی مرتکب آن می‌شوند بی‌تفاوت نباشند. بی‌تفاوتی در جامعه موجب تعطیلی فریضه مهم «امر به معروف و نهی از منکر» است.

- مسائل اقتصادی: فقر مالی یکی از مهم‌ترین عواملی است که آدمی را به سوی تخلف از قوانین می‌کشاند تا آنجا که طبق فرمایشات معصومین(ع) تا مرحله کفر هم می‌کشاند(کافی، ج ۲: ۳۰۷). در جوامع فقیر مردم در مرحله اول به فکر امرار معاش و

نیازهای اولیه زندگی خود هستند و بر این کار تلاش‌ها می‌کنند اگرچه با تضييع حقوق ديگران باشد. کسی که خود به حقوق ديگران تجاوز می‌نماید چگونه می‌تواند ديگران را از این عمل بازدارد؟ پس تصور اجرای امر به معروف و نهی از منکر در چنین جوامعی ممکن نخواهد بود. گرچه این مسأله مجوز قانونی و شرعی بر ترک «امر به معروف و نهی از منکر» نمی‌باشد.

- سیاست حاکمیت: حاکم هر جامعه به عنوان رهبر آن جامعه محسوب می‌شود. سیاست‌های او هم در رهبری جامعه نقش اصلی را ایفاء می‌نماید. انحرافات فکری این نوع حاکمان جامعه را به طرف انحرافات اخلاقی و تخلفات قانونی می‌کشاند و مردم همدیگر را در این نوع تخلفات مقصر نمی‌دانند تا نسبت به آن معترض باشند و در نتیجه از امر به معروف و نهی از منکر خبری نخواهد بود. البته ده‌ها عامل بیرونی و درونی دیگری در این ارتباط قابل ذکر است که جهت رعایت اختصار از ذکر آن‌ها خودداری می‌شود.

ارزیابی

مطالعات روان‌شناسی و جامعه‌شناسی حاکی از این است که انسان همواره از انجام اعمال نیک و پسندیده خرسند و از انجام زشت و ناپسند گریزان است و در مورد ديگران هم این خصیصه را تأیید می‌نماید.

از طرف دیگر دیدگاه‌های اعتقادی برگرفته از آیات الهی این موضوع را یک امر فطری و قلبی و انسایت آدمی را مرهون این ویژگی می‌داند.

اما آنچه از مطالعه جوامع دنیای امروزی حاصل می‌شود جز این نیست که بر اثر توهمات و تلقیات و غلبه‌های نفسانی، حقایق کم نور گشته و برخی جاها هم نابود شده و جای خود را به باطل داده است. مداوای این مرض روحانی بر انسان‌های عدالتخواه و مؤمن لازم و بلکه واجب است. جای کتمان نیست این بیماری چنان در جوامع ریشه دوانیده که علاج نمودن آن کار بس دشواری است. ولی دشوار بودن مسأله به معنای غیرقابل حل بودن آن نیست بلکه همت می‌خواهد و راهکارهای مناسبی را می‌طلبد.

برای هر عملی عاملانی و برای هر امری عالمانی لازم است که در این زمینه‌ها تبحر کافی و تجربه عالی داشته باشند تا آن علم یا آن امر را در کام ديگران شیرین گردانند.

اینجاست که شیرین کامان به عنوان پرچمداران اصلی این راه دیگران را نیز که شاید دورتر از این مسیر قرار گرفته‌اند به هدف خود نزدیک سازند که در متون اسلامی به عنوان «آمران به معروف و ناهیان از منکر» نامیده می‌شوند. بدیهی است انجام این وظیفه مهم کار بس دشواری است؛ بنابراین جهت نیل به هدف باید شرایطی در امر به معروف و نهی از منکر کننده حاصل شود تا بتواند در مخاطب تأثیرگذار باشد. برخی از این شرایط علمی است مانند روان‌شناسی، استفاده از متون علمی و ... و برخی هم اخلاقی است چنانکه این گونه افراد باید همچون طیبی دلسوز و مهربان باشند و قصدشان تنها برای رضای خدا باشد و همواره مصلحت طرف مقابل را در نظر بگیرند.

انسان همواره به دنبال زندگی آسان، شیرین و بی دغدغه است و این در یک جامعه ایده آل به چشم می‌خورد و در چنین جامعه ای لازم است قوانین ایده آل هم حاکم باشد. قانون در مثل نسخه شفابخشی است که خود شفابخش نیست بلکه تهیه دارو و استفاده صحیح از آن موجب سلامتی و شادابی خواهد بود. قانون هم در صورت اجرای صحیح آن موجب شیرینی و راحتی زندگی خواهد بود بنابراین باید ناظران سیاسی و مردمی برای اجرای دقیق قوانین موضوعه به عنوان «امر به معروف و نهی از منکرکنندگان» جهت نیل به مدینه فاضله تلاش‌ها و ایثارگری‌هایی از خود نشان دهند.

این امر چیزی نیست که امروزه بر آن توجهی شده باشد بلکه صدها سال پیش ملت‌ها و دولت‌ها به این امر پی برده و در کنار «امر به معروف و نهی از منکر» همگانی دایره حسبیه یا همان تشکیلات قضایی را به وجود آوردند.

شواهد حاکی از آن است در طول تاریخ مردم دست همکاری با تشکیلات قضایی داده و خواسته‌های فطری مردم در این امر عملی شده است و این نشانه علاقه مندی بشر بر استمرار این امر می‌باشد. دقت در دنیای کنونی نتایجی را به دست می‌دهد که نشان از فراموش شدن اصل «امر به معروف و نهی از منکر» دارد و این هم دلایل متعددی دارد. گویا «معروف‌ها» در این دنیا تعریف خاصی نداشته و «منکرها» با چهره بدلی زیبا بر مردم عرضه می‌شوند و شاید مسئولان این امر از این مسائل آگاه نیستند. «امر به معروف و نهی از منکر» به عنوان راه پیامبران و شیوه صالحان از فرائض مهم مکتب اسلامی به حساب آمده و همه آحاد مردم بر اجرای این امر مهم موظف گردیده‌اند. تا آنجا که از

پیامبر اکرم (ص) نقل شده که فرمود: «امت من در خیر و خوشی خواهند بود تا وقتی که در میان آنان «امر به معروف و نهی از منکر» و همکاری در امور نیک برقرار باشد».

نتیجه بحث

وضعیت جهان امروزی به گونه‌ای است که می‌بایست بایدها و نبایدهایی در آن تعریف شود و در این راستا «معروف‌ها» و «منکرها» هم مشخص می‌گردد. معمولاً اموری که با فطرت آدمی مرتبط باشند اغلب قضاوت‌های باطنی نسبت به آن یکسان خواهد بود ولی می‌توان گفت عوامل مختلفی آدمی را از قضاوت‌های صحیح و عادلانه بازمی‌دارند.

با توجه به آنچه در آیات و روایات آمده می‌توان گفت: هر آنچه که شرع مقدس مردم را به آن تشویق کرده و عقل سلیم آن را قبول کرده و فطرت پاک آدمی نیز بر آن مهر تأیید شده «معروف» است، و هر آنچه که شارع مقدس آن را نهی کرد، و از نظر فطرت پاک و عقل سلیم نیز مورد پسند واقع نگردیده «منکر» می‌باشد.

بعد از شناخت معروف و منکر مهم‌ترین وظیفه انسان‌ها انجام و حفظ معروف‌ها و ترک منکرات است. در اسلام قانون مخصوصی بر این امر وضع شده که با عنوان «امر به معروف و نهی از منکر» در آیات و روایات از آن یاد شده است و به عنوان یک اصل نظارتی بر همه مسلمانان واجب شده است. بر این اساس هر فرد با اجرای این اصل زمینه را برای ایجاد عدالت اجتماعی در جامعه فراهم می‌سازد.

باید توجه داشت در انجام هر کاری شرایطی لازم است و در انجام این اصل مهم اسلام هم توجه به شرایط آن لازم است اینک: معروف و منکر کدام است؟ آیا این امر و نهی تأثیرگذار خواهد بود یا نه؟ آیا کسی که عمل زشتی را مرتکب شده قصد دارد مجدداً تکرار نماید؟ و اینکه اطمینان داشته باشد که عمل امر به معروف و نهی از منکر کننده ضرر به خود و جامعه نداشته باشد. در غیر این صورت نه تنها امر به معروف و نهی از منکر لازم نمی‌شود بلکه گاهی به خاطر نتایج منفی آن حرام می‌شود.

در شرع مقدس اسلام که مسأله «امر به معروف و نهی از منکر» از اهمیت خاصی برخوردار است مراتبی هم بر آن در نظر گرفته شده که رعایت این مراتب موجب حصول غرض و گرفتن نتیجه مؤثر است و این مراتب عبارت‌اند از: اظهار تنفر قلبی، امر و نهی

گفتاری و امر و نهی عملی. در صورتی که خواسته امر و نهی کننده در یک مرحله حاصل شد ورود به مرحله بعدی لازم نخواهد بود.

علاوه بر مراتب فوق شیوه‌هایی هم مانند شیوه‌های رفتاری، تدوینی، گفتاری، تشویقی، اعتقادی و مصلحتی لازم است تا مخاطب تحت تأثیر قرار گیرد. در هر حال شناخت مخاطب و بکارگیری روش صحیح می‌تواند امر و نهی کننده را در هدف خود موفق سازد.

تمام احکام اسلامی دارای برکاتی است و «امر به معروف و نهی از منکر» هم به عنوان یک قانون الهی از این امر مستثنی نیست و دارای آثار فردی و اجتماعی است که هر یک در زمینه‌های متعدد تأثیرگذار می‌باشد.

کتابنامه

قرآن کریم.

- امام خمینی، روح الله. ۱۳۶۴ش، *تحریر الوسيله*، ج ۱، تهران: بی نا.
- امام خمینی، روح الله. ۱۳۷۲ش، *رساله نوین*، ج ۴، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- امام خمینی، روح الله. ۱۳۷۸ش، *امر به معروف و نهی از منکر*، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امام خمینی، روح الله. بی تا، *تهذیب الأحکام*، ج ۳، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- آمدی، عبد الواحد. ۱۴۱۱ق، *غرر الحکم ودرر الکلم*، ترجمه محمدعلی انصاری، چاپ اول، تهران: مؤسسه انتشارات امام عصر(ع).
- توحیدی، شیخ رضا. ۱۳۷۲ش، *مصباح الشریعه*، تبریز: انتشارات آرمان.
- الحر العاملی، الشیخ محمد بن الحسن. ۱۴۰۱ق، *وسائل الشیعه*، جلد ۱۱، تصحیح و تحقیق شیخ عبد الرحیم ربانی شیرازی، تهران: کتابخانه اسلامی.
- دشتی، محمد. ۱۳۷۹ش، *ترجمه نهج البلاغه*، چاپ سوم، قم: انتشارات لاهیجی.
- شریفی، احمد حسین. ۱۳۸۴ش، *آیین زندگی (اخلاق کاربردی)*، چاپ هشتم، تهران: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها.
- شهیدی، جعفر. ۱۳۷۲ش، *ترجمه نهج البلاغه*، قم: بی نا.
- فیض الاسلام، علی النقی. ۱۳۵۱ش، *ترجمه نهج البلاغه*، تهران: بی نا.
- محقق حلی. ۱۴۱۱ق، *شرائع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام*، ج ۱۰، بی جا: انتشارات نوید اسلام.
- نجفی، محمدحسن. ۱۹۸۱م، *جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- نراقی، محمد مهدی. ۱۳۷۵ق، *جامع السعادات*، تصحیح و تحقیق شیخ محمدرضا مظفر، چاپ دوم، نجف: بی نا.

Bibliography

Holy Quran.

Alhor Al Ameli, Alshekh Al Mohammad Abn Alhasan (1981), "WASAEL AL SHIA", Volume 11, Correction and research, Sheikh Abdul Rahim Rabbani Shirazi, Islamic Library, Tehran, (In Arabic).

Amadi, Abdul Vahed (1991), "GHURAR AL-HIKAM WA DURAR AL KALIM", translated by Mohammad Ali Ansari, Imam Asr Publishing House, First Edition, Tehran, (In Persian).

Dashti, Muhammad (2000), Nahj al-Balagha translation, Lahiji publication, third edition, Qom, (In Persian).

- Feyz al-Islam, Ali al-Nagi, (1973), Nahj al-Balaghah translation, Tehran, (In Persian).
- Khomeini, Ruhollah (1985), "TAHRIR UL-VASSILEH", Volume 11, Tehran, Imam Khomeini Institute for the Publishing and Works of Imam Khomeini, Tehran, (In Arabic).
- Khomeini, Ruhollah (2000), "ENJOINING WHAT IS GOOD (AL-MA'ROOF) AND FORBIDDING WHAT IS EVIL (AL-MUNKAR)", Imam Khomeini Institute for the Publishing and Works of Imam Khomeini, Tehran, (In Persian).
- Khomeini, Ruhollah (1994), "THE NEW TREATISE", 4th, Islamic Culture Publishing Office, Tehran, (In Persian).
- Khomeini, Ruhollah (no date), "TAHZIB ALAHKAM" , Volume 3, Tehran, Imam Khomeini Institute for the Publishing and Works of Imam Khomeini, Tehran, (In Arabic).
- Mohaqeq Heli, (1991), "LAWS OF ISLAM IN MATTERS OF ALHALAL VA ALHARAM", Vol. 10, published by Naveed Islam Publishing House, (In Arabic).
- Najafi, Mohammad Hassan, (1981), "JEWELRY OF WORDS IN DESCRIPTION OF ISLAM LAWS", Beirut, Dar al-Hayyah al-Tarath al-Arabi, (In Arabic).
- Naraghi, Mohammad Mahdi, (1956), "JAME AL-SA'ADAT", Correcting and Investigating Sheikh Mohammad Reza Mozaffar, Second Edition, Najaf, (In Arabic).
- Shahidi, Ja'far (1994), "Translation of Nahj al-Balagha", Qom , (In Persian).
- Sharifi, Ahmad Hussein (2005), "Rules of life (Applied Ethics)", The Supreme Leader's Representative Office at Universities, Eighth Edition, Tehran , (In Persian).
- Tohidi, Sheikh Reza (1993), "MESBAH AL-SHARIA", Arman Publishing House, Tabriz (In Arabic).

To Promote Virtue and Prevent Vice in Present Era by Quranic and Narrative Approach

Asghar Abedzadeh: PhD, Philosophy

Abstract

Human being has always sought civil and civilization although sometimes picked no fruit. This is human's natural need to have an ideal and logical society and keep on his life in Utopia. The very first guarantee for an ideal life is law. Almighty Allah donates a general law to all his creatures which guarantees their happiness. Human's nature is such a type who desires to do good things and hates wrongs according to Verses and narrations; but there are some factors which coerce his nature and deviates from the main aim. Weak beliefs, educational issues, economical problems and leadership policies are the factor which are remarkable as damage in performing "promote virtue and prevent vice"; the negative impacts can be seen in society and individual both. The present article intends to compile data with librarian, descriptive – analytical method to study promote virtue and prevent vice.

Keywords: Quran, Hadith, promote virtue, prevent vice, present era.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی